

КРЫТЫКА І КНІГАПІС.

П. Ю. Ю.
1. Яна Купала. СПАДЧЫНА. Беларускае Коопэрацыйнае Выдавецтва «Адраджэньне». Менск 1922, in 1/8°, стр. 221.

Цэлых дзевяць год прайшло ад таго часу, як выйшаў апошні зборнік Я. Купалы: «Шляхам жыцця». І вось цяпер, пасля доўгага перарыву, калі так змяніўся свет, змяніліся людзі і акалічнасці нашага жыцця, выходзіць кніжка вершаў нашага любімага песьняра, чыё імя неразрыўна звязана з беларускім рухам, беларускім адраджэньнем. Хапаецца за кніжку, гартася яе і ўранце—застася трохі расчараваны: усё пастарому! І толькі праз некаторы час, перагледуючы зноў гэтую кніжку, бачыш, што яна усё тут старое. Ёсць і новае.

У зборніку зьмешчаны вершы з розных часаў Купалаўскай творчасці, пачынаючы ад эпохі яго першых спроб (1906 г.) і аж да 1919 году ўключна. З ранейшага пармаду творчасці Я. Купалы зьмешчаны вершы, дзеля тых ці другіх прычын не ўвайшоўшыя ў ранейшыя зборнікі яго твораў. Дзеля гэтага, у «Спадчыну» папала шмат такіх вершаў, якія звычайна астаўляюцца да поўнага «Збору твораў». У такіх варунках кніжка нейкага ядынага, далкавітага ўражаньня ня робіць, ні з боку мастацкага, ні з боку ідэалёгічнага. Побач з вершамі высокай вартасці ёсць вершы зусім слабыя па зместу і форме.

Калі параўнаваць «Спадчыну» з ранейшымі зборнікамі, а так-сама ў гэтым адным зборніку вершы раней-

шыя і найвышэйшыя, то мы заўважым, што вершы з ранейшых часаў характарныя цэплатой свайго ўчупця, лірычным пад'ёмам, налеўнасьцю вершу і яго блізкасьцю да песьні. Вершы-ж найвышэйшых часаў маюць больш спакойны характар і вызначаюцца сьведомым мастацтвам формы. Поведа ўжо ня проста бярэ ўсё, што пахлыне ў душу, а робіць сьведома-мастацкі выбар і ў тэмах і ў спосабах іх апрацоўкі.

Характэрным у гэтым сэнсе зьмяецца самы першы верш, пачынаючы кнігу і даўшы ёй назву—«Спадчына»:

«Ад прадзедаў спакон вякоў
Мне васталася спадчына,
Паміж сваіх і чужакоў
Яна мне ласкай матчынай».

Тама вершу старая, тыпічная для Купалы—каханьне да роднай старонкі,—але тут мы бачым такую апрацоўку тэмы, што яна адцясьняе на задві плян самую тэму. Тут мы бачым нават зухаваньне багатымі рыфмамі. Ранейшымі вершамі поведа ставіў сваім заданьнем будзіць у нас тэма ці іншыя ўчупці, аднавідаючыя яго ўласным; тут апрача гэтага і нават перш за гэта,—даецца эстэтычна-гаграпамічнае задаваленьне. Мы ня столькі наядаемся, сколькі пагурманску смакуем страву.

Адраджэньцкія-ж матывы, якімі напоўнена кніжка, увятыя самыя на сабе, ужо не захапляюць нас так, як захаплялі раней. Адраджэньцкія матывы да апошняга часу былі поўнымі гасла-

дарамі у нашай поэзіі, і нават тых поэты, якім палітычна-адраджэнцкія кірункі творчасці былі чужымі (як напр., Багдановіч), складалі ім дань.

Цяпер-жа адраджэнцкая хваля ўжо настолька шырока заліла наш край, што адраджэнцтва ў літаратуры ўжо зьяўляецца перажыткам, яно аджывае свой век; адраджэнцкія вершы ўжо не захапляюць нас, бо тая вера, якую яны павінны разбудзіць у нас, ужо моцна сядзіць у нашым сэрцы; нам хочацца чагось новага. Мы ўжо ня будзем захапляцца тымі творамі Я. Купалы, годзе ён пытаецца: хто такія беларусы—ці людзі, ці скаціна; або тымі, гдзе ён выказвае жаданьне беларусаў «людзьмі звацца»; або тымі, гдзе ён услед за Багушэвічам даводзіць, што беларуская мова—ня толькі мужычая, але й такая людзкая, як і ўсякая іншая. Усе гэтыя пытаньні для нас ужо разьвязаны. Мы цяпер цьвёрда ведаем, што мы—людзі, што мы ня горшыя за другіх людзей; што наша мова—ня мужыцкая толькі, але й наогул такая-ж добрая, як і іншыя. Цяпер мы самі ведаем на паўдзiesiąтку, а то й на дзiesiąтку чужых моваў і аднака ня цураемся свае роднае, разумеем яе характэрна. Дзеля гэтага адраджэнцкія матывы ў вышэйпаказаным сэнсе для нас ужо аджылі свой век. Мы іх болей не патрабуем. Пэўна-ж на пэрыфэрыі адраджэнцкага руху (а такая пэрыфэрыя ёсьць і яшчэ доўга не прападзе) творы з адраджэнцкім зместам яшчэ доўга ня страцяць свае беспасрэднае вартасьці і ўплыву.

Адраджэнцкія матывы ў «Спадчыне» вельмі сходны з такімі-ж матывамі «Шляхам Жыцьця». Далей поэта не пайшоў, бо далей, мусіць, і йсьці-то некуды. «Шляхам Жыцьця»—вяршына разьвіцьця беларускай адраджэнцкай ідэалёгіі ня толькі Я. Купалы, але й наогул. Тая незадаволенасьць цяперашнім і тая безнадзейнасьць, што так яскрава выяўлены ў малюнку пустой, балотнай дарогі на вокладцы «Шляхам Жыцьця».—пануюць і ў «Спадчыне»:

«Як мы жывём, чаго чакаем,
Ня знаем мы, ня знае сьвет;
Ніто ўжо мром, ні то ўскрасаем,
Змагчы ня ў сілах мук і бед».

Гэтая пакойная безнадзейнасьць разка кантрастуе з выкрыкамі «маладых» і «пралятарскіх» поэтаў, якія зьявіліся-былі ў нас у апошнім часе. Пэўна-ж, кожнаму з нас хацелася-б, каб нашы поэты цалі радасныя гимны радаснаму жыцьцю. Але гэтага пакуль што няма, і да тых пор, пакуль наша жыцьцё ня зьменіцца, радасных песень мы не пачуем. Бо песня родзіцца з жыцьця.

Беспрасьветная сучаснасьць і пакульцё бязьсільнасьці свае і свайго народу застаўляюць поэта зьвяртацца да найвышэйшай сьветавой улады—да Бога. Яшчэ ў канцы 1912 году poeta зьвяртаецца да Бога з натхнёнай малітвай-вершам, поўнай горкіх скаргаў і дакораў. Гэтая «ода» «Цару Неба й Зямлі» (стар. 40), гэты ў істоце сваёй абвініцельны акт проціў Яго, належыць да наймацнейшых вершаў Купалы, і ня толькі Купалы, але і ўсяе беларускае поэзіі, і ня толькі ўсяе беларускае поэзіі, але таксама й сьветавой поэзіі.

Сярод другіх вершаў першага адзелу кніжкі зьвяртаюць на сябе ўвагу «Маладзі» і «Песні вайны». Верш «Маладзі» друкаваўся ў аднай з першых кніжак часопісі «Лучынка», якая пачала была выходзіць у канцы 1913 і пачатку 1914 году, прысьвячоная спецыяльна моладзі беларускай.

З пачаткам вайны 1914 году над гістарычныя выкрыкі нацыянал-шавіністаў нават некаторыя значныя поэты, што цяпер сьпяваюць у Маскве гимны акцябраўскай рэвалюцыі і камунізму,—настроіліся-былі на ўрапатрыотычны лад і «пелі» аб Басфоры, Канстантынопалю і т. д. Зусім іначай адбілася вайна ў творах Купалы. Толькі на момант затуманілася яго прытомнасьць адвечнай пакорлівасьцю беларускага хлопца. «Кажуць ісьці-траба ісьці, кажуць забіваць—траба забіваць»—вось сэнс аднаго з вершаў

напісаных Купалаю пры пачатку вайны («Склік», стар. 31), але наогул пачатак вайны адбіўся ў яго творах тым ірывожным чаканнем чагось страшнага і невядомага, якім тагды быў напоўнен наш край. Хутка пасля гэтага ён ужо рашуча асуждае вайну («1914-ты», «Вясна 1915», ст. 36—38).

«1914-ты» сустракае суровы дакор паэта за тое, што:

«Не забіваці—ты стрывожыў прана,
На сэрца і душу наблікаў цьму,
Людзей на звераў попасыцяй крывавай
Ператварыў і здаў насьледніку
свайму».

Дзеля гэтага паэта з гораду прадсказвае «1914-му»:

«Касьцьлявай зморан з гібелі ста-
лецьцяў
Ты, як пракляньце, будзеш вызі-
раць.
І будзе маці страпыць табой дзеці,
Ды клікаць той, хто ўздумае ўмі-
раць».

Але нават у такі момант паэта верыць у прыход лепшых часаў:

«Аж прыйдзе іншы год з рукою
лёгкай
Агледзіны рабіці новых дзён.
Дзе меч нявідзімага Бога-Рока
Напіна бескрывавы свой закон».

Гэтаю ацэнкаю вайны Я. Купала выгадна вызначаецца ад хэўры ўрапатрыотаў у сваім часе, а цяперашніх «інтэрнацыяналістаў».

У другім адзеле кніжкі ёсць вельмі наўныя насьледаваньні Кальцоўскім песьням. Зьвяртаю на іх увагу дзеля таго, што падобныя вершы далі повад аднаму з прафэсараў Менскага Дзяржаўнага Унівэрсытэту на ўрачыстым сьвяткаваньні юбілею Купалы далікатна назваць яго беларускім Кальцовым толькі слабейшым. Аб абсурднасьці такой думкі ня прыходзіцца гаварыць, хоць-бы дзеля аднаго таго, што на Купалаўскай творчасьці апрача Кальцова можна прасля-

дзіць уплывы Сыракомлі, Кішчаніцкай, Някрасава, нават Надсана, не гаворачы ўжо аб пунктах сваяцтва Купалы з навейшымі паэтамі. Ніводная літаратура ня жыве цяпер асобным, зусім самастойным жыцьцём. Гэта бязуюна справядліва і аб нашай малядой літаратуры; але творчасць кожнага больш-менш значнага паэты складаецца з уласных элементаў плюс рознастароньня ўплывы другіх паэтаў. Так што нівадзіць Купалу да Кальцова № 2 можа толькі профэсарскае нявучтва.

Справа, як відаць, можа быць растлумачана проста. Многія людзі, незнаёмыя з беларускай літаратураю і беларускім жыцьцём, судзяць аб Купале па зборніку яго вершаў у перакладах расейскіх паэтаў. Незалежна ад таго, што гэты зборнічак тэматычна не ахапляе ўсіх бакоў творчасьці Купалы,—траба мець яшчэ на ўвазе вось што: вершы Купалы з першай палавіны яго творчасьці вызначаюцца інтуіцыйнай напеўнасьцю рытму пры прымітыўным зьмесьце; зьмест у іх ня толькі разварачвае які сюжэт, сколькі праз свае вобразы ў зьвязку з рытмам мае на мэце ўзбудзіць у нас пэўныя эмоцыі. Такія вершы цяжка паддаюцца перакладу і звычайна трацяць пры гэтым большую частку свае вартасьці, якую яны мелі ў арыгінале. Так сама здарылася і з Купалаўскімі вершамі, і той хто судзіць аб Купале па гэтых перакладах, хай зараней ведае, што яго вывады будуць неправідловымі.

Найбольшую мастацкую вартасць з усяе кніжкі маюць вершы, што пападаюцца ў III, IV-м і V аддзелах, дзе мэты чыстага мастацтва пануюць над прыкладнымі дэмаікамі. Першым з іх зьяўляецца першы верш у III адзеле «Млечны шлях». Звычайна ў Купалы блізка што да ўсякага апісаньня прыроды далучаюцца грамадзянскія думкі. Верш чыніць на нас дваякі ўплыў—і эстэтычны і грамадзянскі, і быць можа, справу можна разглядаць так, што грамадзянскія ўчупці бываюць галоўным, апісаньне

природы—тільки фонам, аправаю. Зусім ня тое ў першых вершах III-га разьдзелу: яны ня маюць ніякіх грамадзянскіх думак і зьяўляюцца чыстым мастацтвам высокай пробы.

Другі верш з гэтага разьдзелу «Званы» вельмі цікавы з тэхнічнага боку: даведзенай да найвышэйшай ступені інструмэнтоўкай гукаў. Алілітарацыі й гукавыя паўторы пападаюцца ў вершах Купалы вельмі часта, мілагучнасьць яго вершаў шмат залежыць ад іх, але пры звычайным чытаньні, калі ўвага кампэтантнага чытара не зьвяртаецца спецыяльна на іх, то яны ня відаць. Тут-жа гэтая інструмэнтоўка гукаў адразу відаецца ў вочы кожнаму чытару:

«Гудуць званы, з дня ў дзень гудуць
мядзяныя званы,
Як стогн. гук-водгульля гучыць маль-
бою жуці,
Дрыжыць званіцы мур сыцюдзёны, ца-
гляны,
Дрыжыць званар. надорваныя рвучы
грудзі».

Поэты даволі часта задаваліся задаваньнем падрабіць у вершах розныя гукі жывой прыроды. Найбольш вядомы і звычайны цяпер імітацыі шуму лесу праз алілітарацыі і паўторы шыпячых. Таксама прыцягваў увагу поэтаў і звон. Шмат каму вядомы, напр., такія радкі расейскага паэты Сяргея Гарадзецкага:

«Стоны—звонь, перезвонь,
Звонь—стоны, звонь—смы,
Хороши крутые склоны,
Крутосклоны зелены».

Галоўную вагу мае тут паўтор гуку «н», які ў зьвязку з рытмам і паўторам «з» і «с» дае ілюзію вяселага веснавога перазвону.

Іначай пабудован верш Купалы і дае зусім другое ўражаньне. Паўторам у Купалы захоплен большы лік гукаў. Паўтор гукаў «н», «з», «д» і «г» дае імітальную званю, якая праз дамешку «д» і «г» у зьвязку з рытмам ажварбоўваецца ў мрочны, пата-

ёмны колёрны; а паўтор гукаў «ж», «ц» і «р» у другой палове чатырох-радвоўкі маюць мур сыцяны, яго дрыжаньне ад магутных званю і малясільнасьць званара перад такімі грамадамі.

Так сама нельга не заўважыць другога такога вершу, дзе гукавая інструмэнтоўка з другараднага, часта нават несьвядомага мастацкага сродку, робіцца галоўным. Гэта верш «Сьмейся» (стар. 90). Дзеля прыкладу вышэсваем тут дзьве страфы з яго:

«Сьмейся сьмехам, смчэньнем праз
скрогат
Перадсьмертны зубоў і расьсейся
Ў грэзь жыцьця, ў пекла Дантава ро-
гат!

Каб аж косьці ўстрасаў дзікі дрогат.
Па пацеху сыяпой дзічы, сьмейся!

Сьмейся сьмехам-скавытам вядзьм-
чым,

У віхровым пасьвісьце разьвейся
І над сьветам разьлюшаным, сыячым,
Над жывымі трупамі і плачам
Ты лунай, вочы рві сабе... й сьмейся!

Але зноу такі, траба не забывацца, што апрача гэтых прыкладаў, дзе паўтараньне гукаў вылазіць наверх, як сьвядомы мастацкі сродак (і адзін з галоўных), у Я. Купалы ёсьць вялікае багацьце гукавой інструмэнтоўкі наогул, гукавыя паўторы розных тыпаў. Але гэтая старана яго творчасці яшчэ чакае сваіх дасьледчыкаў. У нас яшчэ зусім няма ні крытыкі, ні крытыкаў. А вядома з другіх літаратур, што грунтоўныя досьледы фармальнай стараны твораў поэзіі (мэтрыкі, эўфоніі, вобразнасьці—як мастацкага сродку і г. д.) зьяўляюцца вельмі поўна, ужо насля таго, як зьмест будзе зжован і перажован пэўсе лады.

У трапцім-жа разьдзеле зьмешчана некалькі сонэтаў Купалы, якія сьведчаць аб усё большым і большым праніканьні поэты ў сэнс гэтай поэтыкай формы.

Верш «На вуліцы» (стр. 87) таксама вельмі цікавы з боку тэхнікі.

Звычайна, у Купалы незаметна пагоні за яркай вобразнасцю. Змест у яго пазнае над усім другім, і вобразы маюць толькі падсобнае, другараднае значэнне. Гэты-ж верш цікавы іменна, як спроба (і высока-ўдачная спроба) даць нізку яскравых вобразаў, выклікаемых вуліцай места. Вось дзеля прыкладу адна страфа гэтага вершу:

У дроце, што паміж слупамі віўся
густа ўдоўж,
Як-бы напята былі там людзья жылы,
Гудзеў, заводзіў вецер, бы па дроце
рэваў нож,
Як вясельнік, вду, вярваўшыся з-пад
магілы».

Прыгожы верш «Мая навука» ў пяціх частках III разьдзелу мае аўтабіяграфічны характар.

Поэма «Яна і Я», пачынаючая сабою IV разьдзел, мае вялікую мастацкую вартасць. Гэта кусок грубага будзённага жыцця, з якога ўтворана высока-мастацкая і поэтычная легенда. Гэта, як пісаньне даўнейшых, старажыцкіх кніжнікаў: кожная літара, кожная рысачка, кожная драбніца выпісана з вялікім стараньнем і замілаваньнем у адным стылю, праходзячым праз усю працу. Па стылю гэтую поэму раўнуюць з творамі іншага паэта Рабіндраната Тагора.

V разьдзел пачынаецца пераказам народнай легенды аб разбойніку Маціцы, што калісьці жыў на тым мейсцы, дзе цяпер стаіць Магілеў (Магіла Лева). За выключэннем некаторай слабасці псыхолёгічнай канвы, тут рэшта ўсё добра.

Што належыцца да «Бандароўны», то праўда, гэта бледны, рэторычны пераказ народнай колерытнай балюды. Самая галоўная роўніца яе з народнымі творами такая, што «Бандароўна» народная—твор строга эпічны, хоць там і гаворыцца аб вельмі трагічнай справе. У Купалы-ж пры пералажэнні гэтай балюды напало шмат рэторычнага суб'ектывізму (напрыкл., у III адрыўку). Нападаюцца і вульгарныя прозаізмы:

«Тая, жартаў не пазнаўшы,
Зьехала па твары».

Купала, як відаць, карыстаўся тлумачэннем Кастамарава, змешчаным у I томе I часьці Шэйна і прыведзеным там адным украінскім варыянтам «Бандароўны», але-ж усё роўна там такога выразу «зьехала па твары» няма. (Бандароўна махнула рукой, адбіваючыся, і зачаліла папа).

Шмат больш беспасрэднасці ў поэзіі тае-сама ў пераказе народнай легенды «Страшны вір» (стар. 167).

«Казка аб песьні» —высока мастацкі адраджэнцкі твор.

Тае-сама вельмі добрымі зьяўляюцца: выраспал на грунце народных вераваньняў «Рупь» (стар. 177) і «Забытая карчма» (стар. 178) у пазнейшай пераробцы.

Высока поэтычны замысел у вершы «Буслы» (ст. 182). Не разьбіраючы яго надрабязова, можна ўказаць на адну няпрыемную драбнасць: «жабры», напайшы дзеля рыфмы к слову «сябры». Гаварыць аб птушках і ўжываць слова «жабры» ніяк ня можна, а то хто-небудзь прачытае ды стане лепшэ вінаваціць поэту ў нявнаньні аб прыродзе таго, што ведае кожны.

Наастатак два словы аб рыфмах у «Спадчыне». Наогул, Купала вялікі ў нас масьцер рыфмы, але ў гэтым зборніку мы сустракаем тое, чаго раней у яго не сустракалі: такіх складкованых рыфмы, як «аповесьць—даўно вельць», «слаў-бы—слабы» і др.

Чым-жа зьяўляецца «Спадчына»? Рэцэнзэнт «Савецкай Беларусі» грам. Дзяржынскі назваў яе крокам наперад. З гэтым ніяк ня можна згадацца. Каб назваць «Спадчыну» крокам наперад, трэба было-б прызнаць, што ў ёй ёсць вершы больш вартыя, чым у ранейшым парывае творчасці Купалы. А гэта ня так. Лепшыя адраджэнцкія вершы «Спадчыны» толькі дасягаюць вышні ранейшых Купалаўскіх твораў, а другія высока-мастацкія творы, змешчаныя ў кніжцы, зьяўляюцца спробаю творчасці ў новым для поэты кірунку.

Так што «Спадчына» ня крок наперад, а наварот: тэматычны і фармальны. З боку тэматычнага гэты наварот характарызуецца меншым захлешнем поэты адраджэнцкімі матывамі і апрацоўкаю тэмаў чыстага мастацтва; з боку фармальнага — прыметна большая мастацкая сьвядомасьць у карыстаньні вобразнасьцю, рытмікай, рыфмай, інструмэнтаўкай гукаў і т. д. Мераючы на расійскую мерку, я-б сказаў, што ў «Спадчыне» вызначасца наварот Купалы ад інтуітыўнай, эмацыянальнай напэўнасьці Бальмонта да сьвядома-мастацкай шліфоўкі вершаў Брусава. Гэта зусім не азначае, што раней Купала быў вучнем Бальмонта, а цяпер паступіў вучнем у школу Брусава. Не, сэнс унамянаваньня тут Бальмонта і Брусава такі, што так, як расійская літаратура млада-беларусам лепш вядомая, чым беларуская, то адно трапінае нараўнаваньне, узятае з яе, лепш асьветіць справу, чым доўгі артыкул.

Цяпер некалькі слоў аб надворным выглядзе кніжкі, прычым, сказапае будзе датычыць і другіх выданьняў «Адраджэньня». Вокладка просььенская, бяз усякіх хітрыкаў, мусі дзеля таго, каб зрабіць кніжку больш таннай і даступнай. На другой старонцы вокладкі адбіт каталёг выдавецтва, так што першая старонка робіцца шурпатай і з прастаты становіцца кепствам.

На апошняй старонцы вокладкі кляймо фірмы з пралятарскай сымвалістыкай (серп і молат, рука з разарванымі кайдаламі, факел) і надпісам «Пролетарыі ўсіх краёў злучайцеся!» «Беларускае Коопэрацыйна-Выдавецкае Т-ва «Адраджэньне»».

Баюся паказацца неблаганамерным, але мушу выступіць проціў такога кляйма на культурна-асьветных кніжках. У Маскве гэтак і-г побяць ужо нават на казённых выданьнях, апрача выданьняў агітацыйных і палітычных. Тут-жа, у правінцыі, гэтым займаецца «коопэр. выд. т-ва». Але гэта цяхай сабе: правінцыя ўсюды блазганмераней пантру. Справа вась у

чым. Для нас, беларусоў, чыя бацькаўшчына разьдзелена паміж варожымі сабе дзяржавамі, важна, каб палтрымліваўся культурны зьвязак між гэтымі разарванымі часьцінамі краю, трэба, каб культурная кніжка, выданая па адзін бок мяжы, маглі цыркуляваць і па другі бок мяжы. Тымчасам гэтае кляймо адразу робіць кніжку падазронай у вачох польскай дэфэнзывы і загараджае ёй (кніжцы) дарогу к чытачу.

Што належыцца да зьмяшчання па два-тры вершы па адну старонку, то трэба памятаць, што цяпер няма каму траціцца на кніжку, выданую «як мас быць». А вось што да абмылак, якія тут нападаюцца (хопь і не ў такой меры, як на беларускіх сьвецкіх вывесках), то трэба было-б выгалаць іх пры карэктуры і выпраўленьні карэктуры больш старалёва.

П. Любецкі.

2. Якуб Колас. **ВОДГУЛЬЛЕ**. Беларуск. Коопэр.—Выдав. Т-ва «Адраджэньне». Маск 1922 г. стар. 107+III. in 1/8°.

У другіх старых літаратурах ўсёш правіла, што на адным поэце, як грыбы на пні, узрастаюць і кормяцца дваццаць крытыкаў. У нас зусім наадварот: на дваццаць поэтаў няма дивомага крытыка. Зразумела, што справа так стаіць накуль-што і з часам зьменіцца, але ўсё роўна шкода, што няма каму навучыць нашу някемную і неасьвечаную публіку шапаваць і ціліць тое, чаго яна зусім не прымае. А з другога боку—шкода, што няма нікога-небудзь сьрдзітага крытыка, які бы час ад часу наваліваўся на ўжо прызнаных поэтаў і перашкаджаў іх псаваць рэномэ сваёй фірмы, выпускаць пад старым вядомым іменьнем гвілы, нядобры тавар. Калі-б у нас меўся хоць адзін такі крытык, то напэўна Коласаўскае «Водгульле» мела-бы іншы выгляд.

Чым зьяўляецца гэтае «Водгульле» — ўметнікам, на які бяз усякага па-

радкі і ладу выкінуты астаткі вершаў, неўважоўшых ў другія зборнікі. Гэта адэнка рэзкая і напэўна шмат каго абразіць з такіх прыхільнікаў Коласа, для якіх усё, выйшаўшае з-пад яго пера, зьяўляецца амаль не эвангэліяй. Першым і да выхаду «Водгульле» адным зборнікам Коласаўскай лірыкі зьяўлялася кніжка «Песьні жалбы», выдаваная ў 1910 годзе. Ад таго часу Колас шмат напісаў. У 1921 годзе, калі выпраўляўся за граніцу Ц. Гартны як кіраўнік Беларускай сэццыі пры Бэрлінскім аддзяленьні Госіздату Р. С. Ф. С. Р., ён павёз з сабою Коласаўскага матэрыялу на некалькі зборнікаў. Пасля таго як Ц. Гартны ўжо апынуўся ў Бэрліне, а ў савецкай фэдэрацыі сеў на пасады пан НЭП, у Менску арганізавалася Коопэрацыйна-выдавецкае Таварыства «Адраджэньне». Тагды Колас сабраў усе выбіркi, неўважоўшых ў другія зборнікі, і такім чынам складалася «Водгульле».

У «Водгульлі» зьмешчаны вершы з розных часоў—ад 1908 да канца 1921 року ўключна. Дзеля гэтага, а так-сама ў сіду вышэйпаказаных прычын (выбіркi, адсутнасць аддзелаў)—зборнік пэўнай фізіяноміі ня мае, цалкамвітага нейкага ўражаньня ня робіць. У зьвязку гэтым, адмоўныя адзнакі выступаюць больш рэзка. Першае, што кідаецца ў вочы,—гэта адсутнасць новых матываў: поэта і дагэтуль круціцца ў тым самым коле паняццяў, ідэй і вобразаў, у якое ён уступіў пры пачатку свае поэтыцкае кар’еры. Вершы пазьнейшыя і ранейшыя 'розьняцца толькі дагэтак напісаньня. Мала таго: як у ранейшых, так і ў пазьнейшых вершах ёсьць вельмі наўныя падробкі пад творы маскоўскіх поэтаў і то не навейшых, а школьных клясыкаў. У першым пэрыядзе творчасці Коласа, як і ўсякага іншага поэта, гэта было зусім натуральна, бо ўсе поэты-самаўкі (нават і вялікія поэты) пачыналі з падробак (даволі ўспамінаюць Шэнье, Пушкіна, Лермантава). У другім-жа пэрыядзе творчасці, калі чалавек вырастае з юнацкіх гадоў, гэта ўжо становіцца рэзка адмоўнай

адзнакай і сьведчыць аб застою, аб беднасьці тэмамі.

Як на прыклады пераробак, перафразіровак з лэкалізацыяй можна паказаць некалькі вершаў, вельмі характэрных у гэтым сэнсе. Першым іх і даўшым назву ўсёй кніжцы ёсьць «Водгульле» на 1 стр., памечанае 20/ХІ 1921 г. Пры чытаньні яго адразу выплывае ў памяці Пушкінскае «Эхо»:

«Ревет-ли зверь в лесу глухом.
Поет-ли дева за холмом»... и т. д.

Коласаўскі верш на гэтую тэму, паміж іншым, вельмі характэрны да аналізу яго вершатворчай тэхнікі наогул. Ёсьць тут і характэрныя для Коласа памылкі проціў аўфоніі, *) як зграмаджэньне зычных у канцы аднаго і пачатку другога слова (праскочыць трупцю), як «у» паміж славамі з канчаткам і пачаткам на зычныя (такіх выпадкаў ёсьць чатыры, ня лічачы «ў» у пачатку радкоў); ёсьць тут і характэрнае для Коласа ўжываньне маскалізмаў («надзеі ўзаўюпта»). «Ў» паміж зычнымі праціўна духу Беларускай мовы і нават фонэтычна немагчыма, бессансоўна; прысутнасць яго тлумачыцца тым, што, як відаць, у Коласа ў думцы ёсьць не «ў», а маскоўскае «в», якое можа стаць паміж зычнымі; гэтае «в» толькі пры пісаньні механічна замяняецца на «ў», але яго маскоўскае паходжэньне не прападае.

Другім прыкладам перафразіроўкі Пушкінскага вершу зьяўляецца верш на стар. 53:

«Я кожан год свой дзень радзінаў
Прывык ў раздум’і ўспамінаць.
Якіх праў, якіх навінаў
На год мне новы пажадаць?»

Да параўнаньня адрываек з «Пушкінскай элегіі «Брожу-ли я вдоль улиц шумных»:

«День каждый, каждую минуту
Привык я думой провожать,
Грядущей смерти годовщину
Меж них стараюсь угадать».

*) Навука аб мілагучнасьці мовы.

Просьба параўнаваць мэтр і рытм, выразы і рыфмы і ўзяць пад увагу мажэлізмы ў Коласаўскім вершы.

Можна яшчэ ўзяць верш «Тройка» (на стар. 86), водгук Пушкінскага:

«Мчатся тучи, выются тучи

Колокольчик динь-динь-динь»...

Так-сама можна паказаць яшчэ на падробкі пад Кальцова: стар. 73 (Кальцоўская «Сівка»), стар. 71 і др.

Усе гэтыя вершы пры нармальным ходзе справы трэба было-б выкінуць, і тагды зборнік значна выйтраў-бы.

Адзіным вершам, заслужоўчым пільнай увагі, зьяўляецца самы апошні: «Беларускаму люду». Ужо самы пачатак яго гучыць не-паколасоўску: замест ціхай засмучонасьці чуюцца моц. гарт і вялікі лірычны ўзлёт:

«Змоўкні ты, сьціхні, песьня цакуты!
Заварушыся, наш край!
Люд беларускі! Рві свае пугы!
Новую песьню сьпявай!».

Чатырохступовы дактыль з сярэдзіннай цэаурнай ліпомэтрыяй у няпарных радках і трохступовы дактыль з мужчынскаю рыфмаю ў парных радках робяць уражаньне кароткіх бліскучых удараў: гэта зьвон мяча на латах анці-беларусізму. Верш надзвычайна моцны па настрою, зьместу і форме. Толькі дзьве перадапошнія строфы трэба было-б выкінуць, бо яны зварочваюць справу на нявінны сэнтыманталізм і аслабляюць уражаньне.

Наогул-жа, апрача гэтага вершу, зборнік вялікага ўражаньня ня робіць, і трэба толькі пажадаць скарацішага выхаду таго эпічнага твору, аб якім ходзяць такія добрыя чуткі («Новая зямля»), бо ў эпічным творы яскрава выступаць тыя бакі творчасьці Коласа, якімі ён і славіцца: плястыка вобразаў, народны дух, гумар, гарманічная кампазыцыя цэлага і т. д.

3. Ясанар (3. Бядуля). ПАД РОДНЫМ НЕБАМ. Бел. Кооп.-Выдав.Т-ва „Адраджэньне“. Менск 1922 г., стар. 134 in ¹/₈^o.

У зьвязку з панаваньнем у нашай поэзіі адраджэнцкіх матываў, якое прымчалася дагэтуль, і перавагаю зьместу над формаю, знаходзіцца той факт, што поэты, чужыя адраджэнцтву, дагэтуль менш прымячаліся й паніліся, чым яны таго заслугоўвалі. Гэта справядліва як аб Багдановічу, так і аб Бядулі, з тым толькі дадаткам, што Бядулю было цяжка цаніць, бо яго было цяжка й ведаць.

Асобных зборнікаў яго, за выключэньнем «Абразкоў», адбітых у 1914 годзе лацінкаю «Маладой Беларусі», — ня было, а чытаць усё, што друкавалася пабеларуску, шукаць раскіданыя ўсюды наадзінокія вершы пэўнага поэты і зьвязваць іх у галаве адны з другімі—гэта было немагчыма. Да гэтага трэба было быць вялікім аматарам беларускай поэзіі і беларускага друкаванага слова наогул, жыць сакайна на адным месцы ў спакойных акалічнасьцях, ведаць толк у поэзіі і мець вялікую памяць.

Яшчэ ў 1914 годзе перы выхадзе з друку «Абразкоў» людзі, маючыя густ у поэзіі, пачулі тут свой асобны, багаты й рознакалёрны сьвет, зусім адметны ад таго сьвету, у якім лупалі душы правадыроў беларускага адраджэнцкага руху. Яшчэ й тагды зьвярнула на сябе ўвагу арганічная чуждасьць аўтара звычайным адраджэнцкім матывам і яго асобнае самабытнае каханьне роднага краю.

Гэтак-жа справы выглядаюць і цяпер, у нова-выйшаўшай кніжцы Бядулі. Ён выпаўніў у ёй абавязак кожнага беларускага поэты: аддаць дань адраджэнцтву, але ўчыніў гэта пасвойму і вельмі прыгожа. Наадварот, там, дзе ён стараецца зрабіць «яе другія», то там ён становіцца фальшывым і ненаатуральным.

Возьмем самы першы верш у кнізе, «Беларусь»:

«Ты — летаніс аповесьцяў влячстых,
Аброплены сьлявамі дудароў,

П. Л.

Ты—яснацьвет ад водгульляў агні-
стых
Жыняў, касцоў і старцаў-пастыроў».

Містычнае характэроўнае нашай староўкі й цяга паэты да сьвету фанта-
стычнага знайшлі тут сабе яскравае й
прыгожае выяўленьне. Пакуль паэта
зьявртаецца да Бацькаўшчыны і га-
ворыць ёй аб сваім каханьні да ле-
мы як заварожанна прыслухоўваемся
да што натхнёнай прамовы. Але дру-
гая палова вершу адразу абдае нас
вадром халоднай вады адраджэньцага
палітыкаваньня, і вобразы становяцца
рэторычнымі і нават сьмешнымі, іх не
ратэе нават мастацтва формы:

«Ёсьць шмат такіх, што дэ Цябе пля-
чыма,

Маць Беларусь, адвернуты стаяць,
На Ўсход-Заход халопскімі вачыма,
Як вапрукі зьдзічэлыя, глядзяць».

«Як вапрукі зьдзічэлыя»—ненату-
ральна і сьмешна. Іначай, куды вар-
ней і мацней гаварыў аб гэтым Ку-
пала. Так што роль паэты-політыка,
політычнага прамоўцы ў поэзіі для
Бядулі чужая.

Так-сама, ня глядзячы на паэтыч-
ныя прыкрасы, усё-ж-такі прачуваецца
халодная рэторыка ў вершы «Паходні».

Затое верш «На прадвесні» так
вароўчы сваім асобным, фантасты-
чным разуменьнем беларускай прыро-
ды, побач са строгай вытрыманасьцю
формы (6-ступовы ямб з вялікаю цэ-
зураю пасьля 3-й станы). Аб гэтым
вершы можна сказаць, што ён так і
чакае перакладчыка. Строгая вытры-
манасьць формы, багаты й цікавы
зьмест даюць пэўнасьць, што ён мала
страціў-бы ў перакладзе (гл. вышай аб
перакладах Купалы).

Некаторыя вершы, зьмешчаныя ў
знізе, як відаць, сумьсёля пісаліся
аўтарам дзеля практыкаваньня ў той
ці іншай сфэры паэтычнай тэхнікі.
Дзеля гэтага, нам так-сама прыдзецца
тут закрануць пытаньне аб тэхнічнай
старане гэтых вершаў і папрабаваць
зрабіць ацэнку іх з боку дасягненьня
тых тэхнічных мэтаў, якія паэта ста-

віў сабе. Само сабою разумеецца, што
гэтыя вершы маюць і сваю беспасрад-
ную вартасьць, і падчас рэальна высо-
кую. Але ў тым-то й характэроўнае ма-
стацкі зробленых твораў: людзям, ня ве-
даючым тэхнічна-прафэсійнальных тай-
наў, яны павінны падабацца самі па
сабе, а знаўцы—характэроўна з фар-
мальнага боку і дасягненьнем тых мэт,
якія паэта ставіў сабе.

Першым з такіх твораў зварачае
на сябе ўвагу на стр. 18:

«Жар-сонца пячэ. Гарачы дзень ва-
сны».

Адразу чуецца нейкі незнаёмы
рытм. Прыгледзеўшыся бліжэй, мы
пазнаём чатырох-ступовы ямб з трох-
складоваю басаю (да чатырох-ступовага
ямба дадана наперадзе трох-складовая
стала) і з вялікаю цэзураю пасьля
першай ямбічнай станы.

У 9 выпадках з 12 баса зьяўля-
ецца чыстым амфібрахіем, так што
аснаўным рытмам вершу можна лі-
чыць чатырох-ступовы ямб з амфібра-
хічнаю басаю. У трох выпадках з 12
гэты амфібрахіі ня чысты, але іпа-
стасаваны: у 2 і 5 радку—бакхіем, у
1 радку—анцібакхіем; прычым іпа-
стаса анцібакхіем і другая іпостаса
бакхіем строга адпавядаюць вымогам
тэорыі, а першая бакхічная іпостаса
траціць пропіў тэорыі: пасьля бакхі-
яма цэзуры. Апрача тэарэтычных ра-
зумаваньняў тут можна праверыць
правільнасьць сказанага яшчэ й бес-
пасрэдным чуцьцём пры чытаньні:

«Жар-сонца пячэ. Гарачы дзень ва-
сны».

і «Прайшоў тут сякач, пакінуў знак
на пні»

прачытаць з амфібрахіямі ў пачатку
шмат лясчэй, чымся:

«Стаяць стромкі бор высокім, шчыт-
ным тынам»,

бо аднаскладовыя словы «жар» і «тут»
лёгка атоціруюцца (траціць пры чы-
таньні свой уласны націск), і першая

стала можа чытацца, як амфібрахій. Зусім ня тое ў другім радку вершу. «Стаіць» і «стромкі» — двух-складовыя словы, націскі на іх маюць роўную сілу, каб прачытаць гэты радок з амфібрахіем у пачатку, трэба штучна й сьвядома глушыць націск слова «стаіць», а дзеля гэтага трэба спачатку прывычаіцца да разьмеру й рытму вершу, а так як гэты радок знаходзіцца пры пачатку вершу, то й выходзіць, што **пры першым чытаньні тут выходзіць няпрыемны перабой рытму.**

«Бор стромкі стаіць» з рытмічнага боку было-б зусім добра, але лёгіка вершу запратэставала-б: «бор» — слова лёгічна-важнае, траціла-б свой націск і адыходзіла-б у ценю.

За выключэньнем другога радку, верш беззаганны, надзвычайна прыгожы й арыгінальны. Тут пераданы і летні жар, і істомная радасьць жыцьця, і лянівае жаданьне пені й халадку.

Так-сама зварачае на сябе ўвагу арыгінальным складковым разьмерам верш «Старэчышча» (ст. 21):

«Калісь тут плыла жывая рака,
Гулялі чаўны па плыні вады,
Цяпер тут чарот, трава-асака,
Цяпер тут пясок маўчыць ад
вуды».*)

Разьмер гэтага вершу можна разглядаць дваяка: як ямб-анapest-ямб-анapest, або як амфібрахій-ямб-амфібрахій-ямб з вялікай цэзурай пасля 5-га складу; справа ад гэтага ня зьменіцца.

Гэтыя рытмічныя практыкаваньні паказваюць, што поэта не здавальняецца той напеўнасьцю, якая сама паўстае ў душы, але й сьвядома шукае й творыць, апраўдываючы сваё званьне поэты (поэта — пастара-грэцку азначае — тварэц).

У вершы «Навальніца» (стар. 18) мы сустракаемся з вельмі характэрнай адзнакай Бядулінскай творчасці, — з яго мілаваньнем яркавых вобразаў. З гэтага боку яго можна разглядаць, як імажыністу і з гэтага боку буту-

чы чым дысэртавантам на нашай літаратуры ўжо ёсьць гатовая тэма: «Вобразнасьць у Бядулі. Бядулінскі імажынізм. Бядуля і Есенін». Але Бядуля — імажыніста непартыйны, калі можна так сказаць: ён не ўдараецца ў аднабокасьць, як кожны партыйны чалавек. Ён прызнае, што вобразнасьць у поэзіі значыць шмат, бо гэта адна з найважнейшых яе адзнакаў; ён падбірае яркавыя й колёрытныя вобразы, творыць шмат новых вялікай вартасьці, але ён не кладзе выключэньнага націску на вобразнасьць, ён не ўдаецца ў арытмічнасьць, строга глядзіць, каб не праштрафіцца проціў эўфоніі (што ў яго так-сама бывае, бо хто-ж ня грэшны?). Узяты ў такім разуменьні імажынізм — рэч вельмі дадагналя!

Асабліва выпукла выдаюцца вобразы, калі яны гарманічна зьвязаны са зьместам. Тагды адзін вобраз, як сонца, асьвятляе цэлы кавалак вершу або поэмы і ўпрыгожвае яго. Такім вобразам у «Навальніцы» можна лічыць гэтую страфу:

«Маланка плячэ агнявіцы:
Па небе значкі-бліскавіцы
Пашлі мігацець, сьляніць вочы:
А гэтыя бляскі бяз меры,
Як пісаны верш на паперы.
Чытае пярун і рагоча».

Нявольна напрашываецца самастаўленьне гэтага вобразу на магутнасьці з «Глухонемымі дэмонамі» Тютчэва (аб зарніцах), прычым Бядулінскі вобраз больш зразумелы.

Прыгожым вершам зьяўляецца на стар. 21: «Змрокі» (паралельна, 6-ступ. дакт; вобразнасьць); так-сама прыгожы верш: «Бездарожжа» (5-ступ. ямб).

Верш «Сьняжыначкі» (стар. 23) вельмі цікавы, як першы, мусі, у беларускай поэзіі прыклад пэону 2-га унутранаю рыфмаю па сярэдзіне няпарных радкоў, так што кожны такі радок як-бы дзеліцца на два:

«Бялёсія-мігцёліся
У багатыя калёры,
Драбнютка-пакіткія,
Як зоранькі, як зоры».

*) Другарадыня

Дзеля прыкладу ўзята другая страфа, бо ў першай у 2 радку замест пэону 2-га настаўлен 4-ты.

Верш «Сьнег» (стар. 24) цікавы з другога боку: яе сиробы ровных строф і рознай расстаноўкі рыфмаў. Першыя тры страфы, перабіраючыя магчымыя нараўнаваньні сьнегу, маюць дактылічна-рыфмуемыя два радкі, а трэці—з мужскою рыфмаю. Другая частка (5 строфаў) мае тэрнарныя рыфмы, прычым, 1—4 радкі маюць дактылічную рыфму, 2—5—мужчыняскую, 3—6—жаночую: слова «сьнег» можна разглядаць, як прыступ. Канец вершу (5 стропаў)—складаецца з звычайных чатырох-радкоўяў з крыжаванымі рыфмамі. Апрача вытрыманасьці складкавай структуры і зьменаў яе, верш надзвычайна прыгожы сам па сабе, сваёй вобразнасьцю й настроем.

Асаблівасьцю вершу «У дзічыне» (ст. 27) зьяўляюцца кватэрнарныя рыфмы і проба настаноўкі радкам розных трох-складовых стропаў: анапэстычных і амфібрахічных:

«Нявідочны хтось даль аздабляе
Влазітам яскравым,
На кволых, пушыстых абшарах
Ткуць лёгкія полагі пені.
Цішыня мёртвым крокам гуляе
На дрэвах кудравых
І сее павокала мары—
Піпапіцы брунтынавай зьмені».

Складковасьць рытму яшчэ паглыбляецца частымі іпостасамі. У першай страфе анапэстычныя вершы й пяты радкі маюць іпостасы першай ступы амфімаграм, так што радок становіцца як-бы дактылічным з хорэічнаю басаю. Выпісаная-ж памі другая страфа фактычна мае такі выгляд:

— — — — —
— — — — —
— — — — —
— — — — —
— — — — —
— — — — —

Паміж іншым, просьба заўважыць вось што: першы радок кожнай чатырохрадкоўкі пісаны анапэстам, другі—трэці—чацьвёрты—амфібрахіем, але ў першым радку маецца лішні (іпэрката-лектычны) склад. Дзеля гэтага ўсе чатыры радкі могуць быць настаўлены адзін за адным у адзін радок і атрымаецца адна доўгая анапэстычная цэласьць; тае што ня гледзячы на зьмену разьмераў, гармонія не зьвалтована.

Гэта трэба адзначыць дзеля таго, што далей прыдзецца сустрэцца з неправідловым і няўдачным ужываньнем у адным вершы розных разьмераў.

Так-сама з фармальнага боку зьвяртае на сябе ўвагу верш «Можа быць» (стар. 35):

«Можа быць—родны гата
Пятлю мне надзеіць,
Можа быць—мая маці
Мне ката зьменіць».

Верш гэты можна разглядаць дваіма: як пробу ў стара-народнай рытміцы (лічэньне лёгкіх націскаў), а з другога боку—як на пробу сыльыабічных вершаў, бо ў народных старадаўных песьнях лік складоў у радку ня мае значэньня; тут-жа мы бачым вытрыманую зьмену 7 і 6 складовых радкоў. Але як-бы ні разглядаць гэты верш, проба ў кожным разе ўдачная.

На гэтым можна й закончыць агляд першага разьдзелу кніжкі: «Год за годам». Другі адзел называецца «Трымоты й цішы».

У ім зьвяртае на сябе увагу верш «Шатан сьмерці» (стар. 41), пісаны сямі-ступовым харэем з вялікаю цэзураваьня 4 ступы. Верш сымвалічны, пісан пад уражаньнем вайны.

Верш «Кат» (стар. 42) цікавы як ілюстрацыя сказанага вышэй аб імпэліваньні розных разьмераў:

Першы кур яе... Паўночная гадзіна.
Мядзюны, чорны кот прысьлёўвае
бязкіць.
Наўдасень, сьмерць і страх члятуць
павуцвай.
Зданьне вязе свой сьнеў, зданьне
як ліст, зрыжыць.

Не биручы пад увагу іпостасаў, мы скажам, што верш пісан у няпарных радках няўсечаным (акаталектычным) шасьці-ступовым хорэем і ў парных радках—шасьці-ступовым ямба.

Ужывальне ямбу в трохэем у адным вершы—рэч звычайная нават у народнай поэзіі, напр.:

«Шла паненка цераз бор,
На ёй сугенна у дзевяць пол».

Але тут мы бачым вось што: трохэічны радок канчаецца каталектычна (адзін ненаціскны склад адкідаецца), так што трохэічны і ямбічны радок пры чытаньні могуць зусім вольна прыстаўляцца адзін да аднаго.

Зусім ня тое ў Бядулі. Калі-б напрабаваць пры чытаньні звязваць радкі панарна, ня робячы паўзаў, то будзе ясна чуваць рытмічны перабой. Гэта інстынктыўна чуў і сам поэт, і дзеля гэтага кожны радок першых трох строфаў мае пасыла сябе паўзу. У 4-ай і 5-ай страфе, гдзе вьмест такіх паўзаў не дацупчае, мы бачым цікавую «абмылку» проціў прынятай поэтам схэмы: *трэці радок 4-ай і 5-ай страфы замест трохэю напісан ямба*.

«Кур другі няе... Як госьць магільны
б'ецца
Груган аб шкло вакна. Сякера круць
і верць
На каменнай сыяпе: у рукі мае
рвецца.
Бо рэзаць хоча ўсіх, усюды тварыць
сьмерць».

У 6-й страфе зьяўляюцца ізноў паўза пасыла радкоў і дзеля гэтага ізноў зьяўтаецца ранейшая схэма радкоў: трохэі-яmb-трохэі-яmb. Усё гэта ў звязку з нязусім удалымі падчас іпостасамі наказвае, што поэт меў тагды (верш азначан 1915 г.) здаровае поэтыцкае пачуцьцё, але не здавальняўся інтуіцыйнай, песеннай напеўласцю, шмат займаўся тэарэтычна й рабіў розныя спробы.

Капчатковы вярдыкт у справе гэтага вершу, з мастацкага боку,—вінавальны, але биручы пад увагу зьмест

і настрой, можна парадзіць аўтару напрабаваць перарабіць яго.

Верш «Там» (стр. 42) — адзін з двух «Галодных» вершаў (на тэму аб голадзе), зьмешчаных у кнізе. Другі «Галодны» верш на стр. 122: «Голад». Абодва яны пісаны пад уплывамі найвейшых расійскіх сымбалістаў. «Там», памечаны 1921 годам, мае зьмену разьмераў, дактылічныя і іпэрдактылічныя рыфмы. «Голад», памечаны 1922 годам, ня толькі корміцца вобразаўнасцю сымбалістаў, але мае й рытм вольнага вершу ў «сымфоніях» А. Белага.

Верш на стр. 49:

«Ад плячу птушкі невядомай я пра-
нуўся равіцой,
Гупчар драмаў на мшалай горпы
пад тумалістай імглою»

напісан 8-ступовым ямба з вялікаю цэзураю пасыла тэзіса 5 стапы, так што радок як-бы равьбіваецца на два колы (паўрадкі), прычым, трохэі вьбіваецца на пэон 3, а ў ямбе нападаецца пэон 4.

Другі верш на гэтай-жа старонцы цікавы сваімі ўнутранымі рыфмамі й усечанай канцоўкаю:

«Над пусткай цень расьце віль-
готны і дрыготны,
І сеецца журба над борам, каса-
горам.
Дух цьмы плыве ўгару дрымотны і
балотны,
Імкнецца ўліш нябёс да вораў на
прасторы.

І ноч схавала сьвет, бязьлігасна
стаптала,
І змрочнасьць сараячой агіднаю ня-
сеецца,
І шчасьце на зямлі навекі ўжо пра-
пала
І так што ноч здаецца»...

Трох-радкоўкі на стр. 50 цікавы, як проба ігры рэхэмаю вялікаю цэзураю, так-сама як і верш «На Гойгоце» (стр. 109, хопь там гэтая ігра ня так вытрымана).

«Несалмы паўпачныя»—проба дактылічнай вялікай цэзуры.

Строгай вытрыманасьцю формы, яскравасьцю вобразаў і глыбокай філязофічнасьцю думкі выдаецца верш: «Я—спадчына вякоў» (стр. 52).

Харопым вершам пры канцы другога аддзелу зьяўляецца верш на стр. 53:

«Гэй на волак ранз устаньце.
У полі бродзіць нейкі бог.
На вялікай на палянцы
Сьлед расістых яго ног».

Ад вершу так і вее першабытнаю прастатою міфу.

Трэці аддзел кнігі называецца: «Зачарованы край» ад поэмы з такою жа назваю, занімаючай цэнтравое месца ня толькі ў гэтым адзеле, але так-сама і ўва ўсёй кнізе, і быць можа, ня толькі ў гэтай кнізе, але ўва ўсёй датыхчасовай творчасці Бядулі, пасколькі мы яе знаем. Але аб гэтай поэме яшчэ гутарка наперадзе. Перад ёю зьмешчана так-сама мастацкі-зробленая поэма «На хутары».

Тэмаю гэтай поэмы служыць восень на хвальварку, малацьба, і на гэтым фоне абмалёўка калёрытнай фігуры «Дзеда», старога беларускага селяніна, які незадаволен новымі парадкамі, ганіць усё новае, хваліць усё старое; якому не палабаецца нават, што цяпер пачалі есьці хлеб без мякіны. Астаючыся без работы, да якой ён прывык за свой доўгі прапоўны час (усю работу робяць дзеці і ўнукі і, шкадуючы дзеда, не даюць яму пажыткай працы), дзядок соўгаецца па хвальварку, усім цікавіцца, усім незадаволены, мае нават ахвоту палаяцца за стары вышчарблены тапор так, што аж куры разьлятаюцца навакол.

Монолёгі дзеда: аб старыне, аб ядзе, аб хлебе з мякінай вельмі цікавы й характэрны для такіх старых людзей. Пасколькі ад абмалёўкі фігуры дзеда залежыць удача поэмы, яе граба прызнаць вельмі ўдалай. Трошкі няпрыемнае ўражаньне носіць хоць і мала-прыметны, гіранічны суб'ектыўна аўтара. асабліва ў гісторыі з

вышчарбленай сякерай. Нават словы дзеда тут сфальшаваны над уплывам гэтага аўтарскага суб'ектыўнаму. Гэта бязумоўна псеу твор, і канец трэба было-б перарабіць.

У той редакцыі поэмы, як яна надрукована ёсьць адна маленькая недарэчнасьць, друкарская памылка, але вельмі няпрыемная. Гэта месца дзе дзед, раздумаўшыся аб рэчывах галюх, пачынае шуфляваць да горбы збожжа мякіну й пазадкі (запошняя страфа ў VII разьдзеле):

«— А мякіна у хлебе ня шкодзіць,
Не залкодзіць і франтам маім»,—
Аднак дзед аглянуўся, як влодзей,
Пры учынку агідным сваім».

У такой редакцыі слова «агідным» шмат псеу справу, як занадта рэзкая, несправядлівая суб'ектыўная аўтарская ацэнка учынку старога.

Поэма лісана трох-ступовым анапэстам з мужчынскімі й жаночымі крыжаванымі рыфмамі, даволі частымі іпостасамі, прычым, водлуг Бядулінскай прывычкі нападаюцца неправідловыя іпостасы бакхіем у першай стапе, напр.:

«Мазоль трэцца, крывавіцца пот»
(ст. 61)

«Дзядок вечна работу знаходзіць»
(ст. 64) і др.

З боку вобразнасьці, поэма падта ўдалая. Нападаюцца вобразы вельмі транныя, якія стоячы ў гармоніі са зьместам, апрыгожваюць цэлы кавалек поэмы, цэлую сцэну. Напрыклад:

«Туманом апранае фальварак.
Нібы ў шэры, вільготны кажух»
(стар. 58, аб восені)

«Нібы ладзіцца тут набажэнства
Да бажышчаў сялянскіх турбот»
(ст. 61, аб цяжкай, маўчлівай і рытмічнай працы)

«Там, апануты ў яркія зоры,
Волат запці з праменьняў паяце»
(ст. 66, аб выглядзе неба пры заходзе сонца).

Ёсьць месцы з цэлымі ніжкамі цекных вобразаў.

З боку рифми справа стаіць розна. Узяць, напрыклад, рыфму. Пераважваюць рыфмы аднакавых граматычных формаў (іменны і назоўныя ў адным склоне, дзелсловы ў аднакавай форме), але побач в гэтым ёсць і вельмі багатыя рыфмы і, наадварот, страшэнна бедныя («дні—лугі», ст. 58; «плыве—глымзана», ст. 61).

Пры аднакавасьці граматычных катэгорый і формаў аднакавасьць толькі аднаго гучнага пры розных ацорных вычых робіць зусім нядобрае ўражаньне.

Пападаюцца вельмі добрыя алялітэрацыі й гукавыя паўторы (нават бяручы над увагу толькі такія, што падкрэсьліваюць змест), напр.:

«Вось зарыналі хрыпла вароты».
(ст. 67).

Поэма ў цэлым робіць дужа добрае ўражаньне.

Поэма «Зачарованы край» з тэхнічнага боку вызначаецца тымі-ж зааганамі й тымі-ж дадатнімі старонамі, голымі мусіць быць ацонена значна вышэй.

Змест яе ўзяты з народных беларускіх казак космогонічнага характару, галоўным чынам з Сяржпутоўскага: «Сказкі і разказы беларусоў-полішукі». Спб. 1911». Матар'ял, узяты з народнай творчасці, пераплаўлены поэтам у горнае ўласнае думанне і адналіфаваны з вялікім мастацтвам.

У «Зачарованым краі» інтуіцыя й сьвядомае мастацтва спляліся разам: гэта туюцца і ў рытме (ня гледзячы на скандальныя іпостасы*), і ў рытмах, і ў вобразах і нават у асаблівай мілазычнасьці мовы.

Ёсць дужа добрыя алялітэрацыі і імітацыйны гукі і падкрэсьліваньнем зместу, напр.:

«Лес шуміць і дрыжыць, і зьвініць,
і дрыжыць» (ст. 85).

Ёсць шмат новых і вельмі добрых рыфмаў, але ёсць і зусім слабыя («пляце-запяе», стар. 76). Наогул-жа.

* Напр. «Шуміць бор вясны. Лесун ойгае—страх». (ст. 84).

аб рыфмах у «Зачарованым Краі» можна сказаць воль што. Рыфмамі настаўлены такія словы, што яны ня вылазяць наверх і не даюць уражанья ігры рыфмамі, як напр. у «Там» і др. вершах. Тут, калі рыфма й вельмі добрая, то яна ўсё роўна не адцягвае на сябе ўвагі і не перашкаджае адчуваць рытм і вобразаць.

Паміж іншым, трэба адзначыць, што рыфма дужа часта замяляецца асонасам. Гэта надае вершам характар прастаты (хочь гэтая прастата цяжэй не-прастаты) і вельмі гармонічна лучыцца са зместам.

Урэшце, трэба адзначыць адну няпрыемную рэч: той самы іранічны суб'ектыўзм, аб якім ішла гутарка раней. У 6-м разьдзеле: «Як Бог стварыў Палескее», мы чытаем пра Бога такія радкі:

«І сівую патыліцу чухаў»

«Бог вялікі штунар на ўсе рукі».

«Бог бяра на вагу, Бог прабуе на смак,

Таніх зерняў ня ёу ён і змалку».

У 8-м разьдзеле: «Як чорт украў у Бога насенне, а Бог пібы-то ня прымеціў»:

«Бог маўчаў— Яму што? Гончыў працу, назал

На вярочы ускарабнаўся у неба.

На аблоках ляжыць. Спачывае і рад,
Што нацацнаўся болей, чым трэба»

Такое лёгкадумнае аднашэньне да Бога, такая фамільярнасьць з ім, зьяўляюцца дысонасам у аічным творы і не апраўдваюцца народнай творчасцю. Цяма там і цяжкіх памёкаў на маленства Бога (хочь ён і выяўляецца старым чалавекам), няма там і погляду на тварэньне сьвету, як на цацканьне. Але нават, каб гэта і было, то словы «болей, чым трэба» асталіся-б веданусьцімай асябллінай аўтара.

Поэма «У Ясных Крушнях» зроблена даволі добра, але фальш замы-

гэту гэтым не маскіруецца. Бедная ўдава аддае васьмёх-гадовага хлопчыка за пастушка ў савецкі маёнтак — замуну. Потым суседзі раядь ёй забраць хлопчыка, бо:

Цар ангельскі едзе, скача.
Цераража ўсіх, няйначай».

Маці забірае сына з хвальварку і прывязвае ўдому да тапчана:

Тры дні хлопец прывязаны
Быў у хаце да тапчана:
Адарваўся на чацьвёрты
І абшарпаны, абдзёрты
Палацеў назад вясёлы.
Надбасаўшы свае полы»...

Такая ідылія была-б на месцы голыкі ў выдаўні палітрасьвету, назначаным на пранагапду ідэі савецкіх маёнткаў.

«Тамуз і Егова» — поэма, напісаная на біблейныя тэмы, вызначаецца адпаведнымі асаблівасьцямі тэхнікі, як напр., часты паралелізм, біблейнасьць вобразаў. Поэма робіць добрае ўражаньне.

Так-сама на біблейны лад напісан верш-поэма «Вечны агонь». Тэма яго ўзята з легенды, маючайся ў Бібліі, што калі народ жыў у цюце, то на аўтары ў аўтарным агні ляжаў леў, а калі не, — дык сабака. У зьвязку з велічай сюжэту, поэма напісаная пяціступовым белым ямба (драматычным). У Бядулі ён з перадзьвіжнай вялікай паэрай.

Дагэтуль у Беларускай літаратуры мерылі асобнаю меркаю, і часта бывала так, што тое, што на гэтай мерцы выходзіла значным, у параўнаньні з другімі літаратурамі выходзіла зусім нязначным. Гэтая-ж кніжка Бядулі мае рэчы, заслугоўваючыя пільнай увагі, нават, калі іх мерыць не Беларускай меркай.

П. Л.

4. Ф. Багушэвіч. I. ДУДКА БЕЛАРУСКАЯ. II. СМЫК БЕЛАРУСКІ. Бел. Кооп.-Выдав. Т-ва „Адраджэньне“. Менск 1922. стар. 92 in 1/8°.

Творы Ф. Багушэвіча, як першага

нацыянальна-сьвядомага беларускага адраджэнца, маюць вялікае гісторыка-літаратурнае значэньне. Шмат якія з іх на страцілі сваёй чыста літаратурнай вартасьці аж да нашага часу. Але дзеля таго, што ўсе ранейшыя выданьні выходзілі лацінкаю, яны заставаліся мала вядомымі ва Ўсходняй і Цэнтравай Беларусі сярод беларусоў, узгадаваных маскоўскаю школаю Цяпер, пры пашырэнні беларускага руху ў народных мала-асьвечаных нізох, якраз на часе зьяўленьня выданьне твораў Багушэвіча кірыліцай, што зробіць іх даступнымі для ўсіх.

Адно толькі не падабаецца ў гэтым новым выданьні: гэта выкідка некаторых вершаў бяз усякага перадуведзьленьня ў прадмове ад выдавецтва (выкінуты: «Немец», «Надарожны язьды» і інш.).

Быць можа, яно і праўда, што зьмяшчэньне гэтых вершаў у нашым часе ня зусім магчыма дзеля значна пашыранага цяпер антысьмітзму, але ў кожным разе аб гэтым трэба сказаць у прадмове.

Застаецца яшчэ толькі пажадаць, каб выдавецтва зацікавілася павыдаўнімі творамі Ф. Багушэвіча («Скрыпка Беларуска» на схове ў Эпімах-Шыпілы і др.) і выдала іх хоць адзін раз. Дзеля цэнзурных прычын (вострыя выпадкі проціў цара) яны не маглі быць надрукаваны ў сваім часе і дагэтуль вядомы толькі паадзіночкі асобам, а тымчасам яны маюць вялікае значэньне дзеля характэрнасьці творчасьці Ф. Багушэвіча і наогул, як Беларуска гісторыка-літаратурны мастар'ял.

5. Францішак Аляхновіч. ЗАРУЧЫНЫ ПАЎЛІНКІ. Песка ў 1 акце з песьнямі й скожамі. Вільня 1921. стар. 22 in 1/8°.

Заручыны Паўлінкі зьяўляюцца пробаю дарабіць канец да Купалаўскай драмы, бо папраўдзе кажучы, — факт, што Купала ў сваім творы пабідае дзеячых асоб у заблутаным становішчы. Усе драматургі звычайна

робяць так, што ў сярэдзіне драмы заблутываюць адносіны між дзейнымі асобамі, а ў канцы твору гэтая блуталіна знайходзіць сабе шчаслівае ці нешчаслівае, але канчатковае разьвяваньне. Калі глянуць з такога боку, то «Паўлінка» Купалы здасца творам няскончаным: хацелася-б ведаць, як жа далей разьвярнуліся справы? Ф. Аляхновіч папробаваў адказаць на гэтае пытаньне і паўдала. Па сваёй прывычцы, Аляхновіч і гэтую сваю працу скіраваў у бок опэрэткі, што ў кожным разе выдаецца дысонансам з Купалаўскім творам. Па-другое, психалёгічная матывацыя ў «Заручынах Паўлінкі» вельмі слабая: усё прыцягнута за валасы і пастаўлена так, як хочацца аўтару. Агульны выгляд кніжкі робіць уражаньне чарнавых эскізаў: усё-роўна, як-бы кравец, які шыў гарнітур, паспываў кавалкі матэрыі белымі ніткамі ды на тым і супакоіўся. Гэтыя белыя ніткі так і лезуць у вочы і неуюць уражаньне.

Дзеля ілюстрацыі і падмацоўкі сказанага аб эскізнасьці «Заручынах Паўлінкі», не ўваходзячы ў дэтальны разгляд твору, прывяду толькі два радкі з Паўлінкавага пяньня (стар 7):

Дык-жа сыцішся, сэрцайка, ў
грудзях,
Хай з мяне апошні ўжо выйдзе
ўздых».

«Малёдычнасьць» і «беларускасьць» гэтага «вершу» гаворыць сама за сабе.

Насколькі Аляхновіч вядомы нам, як аўтар другіх драматычных твараў, мы ўправе былі-б чакаць ад яго больш стараннай работы.

Наміж іншым, яшчэ адна ўвага. Пры дарабляньні чужога твору граба абавязкова ўказаць, чый гэта твор дарабляецца і ці гэта робіцца з дазволу аўтара, ці не. Я, напрыклад, не належаў да тых, што лічаць давол аўтара абавязковым, але я лічу бязумоўна абавязковай маленькую прадмову ў вышэйшым сэнсе. Гэтага ў «Заручынах Паўлінкі» ця зроблена, і гэта ёсьць

хібаю (хоць твор і ахвяруецца Я. Купале), але гэта ўжо хіба не літаратурнага, але этычнага характару.

✓ 6. **НАШ ШЛЯХ.** Штомесячнік Беларускага Студэнцкага Саюзу у Вільні і выходзіць пад рэдакцыяй Б. Туронка. З першага погляду і канчатковай ацэнцы часопісь робіць доволі добрае ўражаньне. Стылізаваная вокладка мае сымбалічны характар і адразу выяўляе нацыянальна-палітычную фізіяномію часопісі: поле, дарога з надпісам «Наш Шлях» і ўсходзячае сонца з «Пагоняй». Што належыцца да зместу, то ён трохі слабаваты: полемічнага задору ў ім больш, чымся навуковай навагі.

Наш шлях зьяўляецца часопісяй Беларускага Студэнцкага Саюзу у Вільні і выходзіць пад рэдакцыяй Б. Туронка. З першага погляду і канчатковай ацэнцы часопісь робіць доволі добрае ўражаньне. Стылізаваная вокладка мае сымбалічны характар і адразу выяўляе нацыянальна-палітычную фізіяномію часопісі: поле, дарога з надпісам «Наш Шлях» і ўсходзячае сонца з «Пагоняй». Што належыцца да зместу, то ён трохі слабаваты: полемічнага задору ў ім больш, чымся навуковай навагі.

З артыкулаў зварачае на сябе ўвагу «Аб нашым мэсьянізьме» С. Радзіміча. Гэта—прыемнае сэрцу беларуса фантазіраваньне аб тым, што на долю беларускага народу можа выпацьці роля аб'яднацеля славянства, бо маскоўцы—гэта крайні ўсход, а палікі заада праціталіся заходнім духам і аказаліся вяздатымі да гэтай ролі.

У часопісі ясна прыметна арыентацыя на Менск, які «зьяўляецца цэнтрам палітычнай і навуковай думкі і, ў зьвязку з гэтым, значная цікавасьць да таго, што ў ім робіцца. У аддзеле хронікі даюцца весткі аб Менскім Ліцэнтры, яго камісіях, аб Інбелкульце і т. д. Ёсьць нават карэспандэнцыя аб беларускіх-студэнтах у Маскве.

Міжнацыянальная вайна ў Заходняй Беларусі, як відаць, ідзе вельмі горача, бо ў «Нашым Шляху» ёй адведзена аж два артыкулы. З боку прынцыповага беларусу цяжка што-небудзь казаць проціў іх; толькі з боку практычнага можна было-б парадзіць рэдакцыі болей умеркаванасьці, бо іначай ставіцца пад знак запытанья самае істненьне часопісі. Тым часам, пакуль-што беларуская тактыка навінна кіравалца такім прынцыпам:

кожная беларуская арганізацыя, якая ўжо існуе, мусіць канечна існаваць, што-б там ні было!

З боку рэдакцыі пага можна было-б ванатаваць зьяшчэнне матар'ялаў, ня маючых стасунку да Беларусі і беларусаў («Фрагменты з сучаснасці»)

7. МАЛАДОЕ ЖЫЦЦЕ. *Пэрыядычная часопісь беларускае моладзі. № 1. 6-га красавіка 1922 г. Вільня, стар. 24 in 1/8°.*

Часопісь выдаецца вучнямі Беларускае Віленскае Гімназіі і робіць досыць прыемнае ўражаньне. Зьмешчаны творы вучняў і вельмі цікавая хроніка гімназіі.

Вовгадка мае так-сама, як і ў «Нашым Шляху» сымвалічнае значэнне: маладая порасель і ўсходзячае сонца (клішэ з «Беларускага Календара» за 1913 год).

Наогул трэба прызнаць, што ў асобах маладых супрацоўнікаў «Маладога Жыцця» надрастае паважная беларуская сіла, якая потым цвёрда возьме справу адраджэння ў свае рукі.

8. БЕЛАРУСКІ ТЭАТР. Спытак першы. *П'есы. Выдавецтва У. Знамяроўскага. Вільня, стр. 32 in 1/10°.* Год не пастаўлен.

Зьмешчаны «Модны Шляхцюк» К. Каганца, інсцэнізаванае Л. Родзевічам апазданьне Т. Гушчы (Я. Коласа), «Стараства» і драматычны абразок Л. Родзевіча «У кавалёвай хаце».

9. ДЭКЛЯМАТАР. *Вільня, 1921. Аdbітка з «Беларускіх Ведомасцей». Пад рэдакцыяй М. Гарэцкага. Стр. 48 in 1/16°.*

Аўтар гэтага «Дэкляматару» пры выбары вершаў зварачаў увагу ня столькі на літаратурна-мастацкі бок іх, сколькі на пэўную тэндэнцыю зместу, так што па характару свайму зборнік можа быць прыраўнаваны да зборнікаў маскоўскай поэзіі, уложаных у

сваім часе П. Якубоўскім - Мельпінным і В. Боня-Бруевічам. Толькі там тэндэнцыя адна, а тут—другая. Але нават, глядзячы з боку вытрыманасці праводзімай тэндэнцыі надбор вершаў нельга прызнаць удачным.

10. АНТ. НАВІНА. *Пуцяводныя ідэі беларускай літаратуры. Выданьне «Нашае Думкі». Вільня, 1921, стр. 31 in 1/16°.*

Хоць гэтага і ня скавана, але названая тут маленькая кніжачка зьяўляецца, мусі, конспектам публічнай лекцыі паважанага беларускага дзеяча. Агляд беларускай літаратуры зроблен коратка і вельмі трапна.

11. Е. В. КАРСКІЙ. БѢЛОРУССЫ. *т. III. Очерки словесности белорусского племени. 2. Старая западно-русская письменность. Петроград. 1921, стр. VIII+248 in 1/4°.*

Гэтая кніжка паважанага акадэміка зьяўляецца далейшым працягам яго вядомай канітальнай працы «Белоруссы».

Перш за ўсё зварачае на сябе ўвагу правапіс кніжкі: яна выдрукавана ў маскоўскай мове старым правапісам, дзеля таго, што пачалася друкам яшчэ ў 1917 г.

Імя акадэміка Карскага, як беларусаведа, ужо досыць вядома, і тут няма патрэбы ў надрабязковым разборы кніжкі. Як і ў першым выпуску трэцьцяга тому, у ёй няма ні бліскучых самастойных тэорыі, ні ашаламляюча-новых горызонтаў, але ёсць спакойны, навуковы, сумленны і старанны агляд таго, што вядома цяпер аб нашым старым пісьменстве. Дзеля гэтага, а так-сама дзеля таго, што ў прыкладах захаваны пават палеографічныя асаблівасці, кніжка зьяўляецца неацанёнай падмогаю ўсім тым, хто хоча пачаць грунтоўнае абзнаямленне з нашым старым пісьменствам.

Цікавыя і прыемныя ноткі чуваць у прадамове да кніжкі, азначанай студэнем 1921 г.: *)

«...Волею судеб западной окраине истерзанной продолжительной войной и внутренними междоусобиями России теперь опять приходится жить особой жизнью, отчасти в контакте с Литвой и Польшей. Старые соседи и бывшие правители Западной Руси пропали вместе с последнею суровую историческую школу, в которой хорошо узнали друг друга и, кажется, должны бы беспристрастно оценить прежние ошибки своей совместной жизни. Настоящей работой автор в той или другой степени старается содействовать освещению этого прошлого с целью уяснения взаимных сил и способности, столь необходимых для нового и лучшего устройства жизни, без повторения прежних ошибок, при сложившихся обстоятельствах. Если читателю станет ясно, что новые связи и отношения должны основываться не на принципе подавления и угнетения народностей, а на гармоническом и всестороннем свободном развитии каждой из них, автор сочтет свой труд не пропавшим даром»...

12. Праф. Н. А. ЯНЧУК. Нарысы па Гісторыі Беларускай Літаратуры. Старадаўны перыяд. Пад рэдакцыяй Ул. Дзяржынскага. Курс працытанай ў Масквііскім Універсітэце. Бел. Кооп. Выд. Т-ва «Адраджэньне». Менск, 1922, стр. 118 in 1/8°.

Кніжка вябожчыка Янчука мае на мапе службы падручнікам пры універсітэцкіх студыях, напісана досыць навукова і разам з тым папулярна, мае прыклады даўняй беларускай мовы і зусім прыемна на сваіх поглядах.

Палеографічныя асаблівасці разглядаемых памяткаў нашага старога пісьменства не маглі адбіцца ў кніжцы, дзякуючы часта друкарскім прычынам. Пры параўнавальні з кніжкаю

Карскага трэба не забывацца, што тая друкавалася ня ў Менску, але ў Петраградзе, у друкарні Навуковай Акадэміі.

Наогул, хто ведае вябожчыка па яго кніжцы «Очерки белорусской литературы. Москва, 1920», той будзе прыемна здзіўлены, пабачыўшы яго новы твор.

13. Максім Гарэцкі. ГІСТОРЫЯ БЕЛАРУСКАЕ ЛІТАРАТУРЫ. Кошт І. Знамяроўскага і Э. Будзькі. Вільня 1920, стар. 208 in 1/8°.

Прыгожа выданая кніжка зьяўляецца першаю спробаю даць папулярны падручнік па беларускаму пісьменству для сярэдняе школы і ахапляе сабою перыяд ад першага зьяўлення хрысьціянства і пісьменства на Беларусі аж да 1920 году. Як першая такая проба, яна мусіць быць ацэнена высока, тым болей, што пры збіранні і групаванні матэрыялу гатовых схэмаў ня было ні з боку пэдагогічнага, ні нават з боку навуковага, бо пытанні беларускага пісьменства яшчэ недастаткова даследаваны.

Кніжка мае патрэны пісьменьнікаў, прыклады пісьменства падчас нават з палеографічнымі асаблівасцямі. Усё гэта павышае цану яе, як падручніка.

Але разам з тым яна мае й пэўныя заганьы, і даволі няпрыемныя. На-першае, сухасьць выкладу; па-другое, цяжкі стыль, уласцівы Гарэцкаму. Гарэцкі настолькі закаханы ў сваёй Амсьціслаўшчыне, што садзіць яе ўсюды. Ня маючы нічога проціў прынясення Гарэцкім мясцовых і ўсходне-беларускіх элементаў у беларускую літаратурную мову ў яго апавяданьнях і ў яго повесці «Дзьве душы», (бо гэта ўзбагачае літаратурную мову), трэба аднак прагэставаць проціў зваротаў і стылю, ацежэляючых падручнік.

У падручніку галоўная ўвага павінна быць зьвернута на тое, каб памагчы вучням разьбірацца ў ходзе лі-

*) Прыводзіцца ў сучасным правапісе.

таратурнага развіцця, а не забіваць іх голымі фактамі. Тымчасам з гэтага боку кніжка Гарэцкага падобна да тыповых даўнейшых падручнікаў: факты і факты, а ў звязку з гэтым—зубрысьціка, калі папрабаваць вучыць і вучыцца па гэтай кніжцы. Мала таго, стараючыся прыдаць кніжцы характар паўнаты, аўтар затрымліваецца больш, чым трэба, на такіх пісьменьніках, якія для нашага краю і нашай літаратуры ня мелі ніякага значэння, напр. Шпілеўскі, якому адведзены блізка дзве старонкі. Наогул, ад ст. 56 да 102 можна было-б значна ўрэзаць, задаволіўшыся толькі агульным нарысам і ўспамінамі аб такіх «дзеячах» бел. літаратуры, як Шпілеўскі і др.; у III адзеле можна было-б урэзаць Пшчолку, Косіч, Арлоўскага. Портрэт Пшчолкі зусім не на месцы, бо Пшчолка больш пашкодзіў, чым паспрыў беларускаму адраджэнню. Раней творы Пшчолкі кваліфікаваліся, як глум і здвек беларускага селяніна, а цяпер водлуг Гарэцкага выходзіць, што яму блізка што помнік трэба ставіць. Гэта зусім ня так. Падробны разгляд усіх гэтых Пшчолак, Арлоўскіх, Шпілеўскіх і шмат каго з шляхцюкоў належыць да поўнай гысторыі грамадзянскага і літаратурнага жыцця, а не да падручніка.

Наогул-жа, як першая популярная кніжка па бел. літаратуры, кніжка Гарэцкага мусіць быць ацэнена высока. Пры добрым настаўніку, яе адмоўныя адзнакі, як падручніка, могуць быць значна паменшаны.

14. Труды Белорусского Государственного Университета в Минске. 1922 г. № 1. Госиздат Белоруссии. Минск, стр. 218 in ¹/₈.

Кніжка гэтая змяшчае першыя працы профэсароў і лектароў Беларускага Дзяржаўнага Універсітэту. З першага-ж погляду зварачае на сябе

ўвагу адсутнасць усяго таго, што так ці йначай было-б зьвязана з тым беларускім краем, наву якога носіць Універсітэт. Ядныны артыкул у гэтым сэнсе проф. Пічэты „Волочная устава королевы Боны и Устава о волоках“ зьяўляецца перадрукам III главы працы таго-ж аўтара, выдрукаванай у Маскве ў 1918 г.: „Аграрная реформа Сигизмунда-Августа в литовско-русском государстве“.

Гэта, што датычыцца заданья, выстаўленага ў прадмове ад рэдакцыі: „Белорусский Государственный Университет имеет областной характер и это ставит ему особые задачи. Он должен быть также и ферментом развития национальных культур края и, прежде всего, культуры белорусской, столь долгое время подвергавшейся внешним стеснениям, развивавшейся при крайне неблагоприятных условиях“.

Узятыя, самі па сабе, артыкулы, зьмешчаныя ў „Трудах“, вельмі вялікай і самастойнай навуковай варты ня маюць: рэцэнзіі аб кніжках, прамовы і ўступныя лекцыі, кампіляцыі і коментары. Наогул, гэта ня столькі яшчэ навука, колькі папулярызаваная навука.

Аднаю з галоўных прычын гэтага зьявішча (сьць (водлуг мае думкі) тое ня зусім добрае матар'яльнае становішча, у якім знаходзіцца нова-паўстаўшы універсітэт і яго працаўнікі, якое перапакдае ім аддацца скутэчнай навукова-творчай працы.

Будзем спадзявацца, што калі матар'яльнае становішча універсітэту палепшыцца, а профэсары і лектары трошкі „акліматызуюцца“, прыгледзяцца да нашага краю, то праграмнае пажаданьне, выстаўленае ў прадмове, выйдзе з рамак праграмнага пажаданья і замяніцца ў жывую і скутэчную працу на карысьць краю.

Павал Любецкі.